

Conf. univ. dr. **Mihail Niemesch**
Asist. univ. dr. **Maria-Beatrice Berna**

DREPTUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE

CURS UNIVERSITAR

Ediția a 2-a

Editura
Stamangiu
2020

CAPITOLUL III

TRATATUL INTERNAȚIONAL

3.1. Introducere. Noțiune. Definiție^[1]

Tratatul ca izvor principal al dreptului internațional are un rol esențial pe planul relațiilor dintre state, fiind factorul principal de reglementare a relațiilor internaționale.

Tratatul și cutuma, constituie izvoarele principale ale dreptului internațional. Importanța lor normativă joacă un rol primordial, fapt care reiese și din Preambulul Cartei ONU în care se reglementează respectarea „obligațiilor decurgând din tratate și alte izvoare de drept internațional”.

Apariția și evoluția tratatelor internaționale a marcat un progres în dezvoltarea relațiilor interstatale, a vieții internaționale în ansamblu. Tratatul, ca izvor al dreptului internațional prin care se creează norme de conduită, ca act juridic de asumare și exercitare a drepturilor și obligațiilor de către state și alte subiecte de drept internațional, ca expresie a unui acord de voință între state, precum și ca mijloc de dezvoltare a cooperării între națiuni, dobândește atât o importanță, cât și o extindere din ce în ce mai mare, rezultând că orice relație internațională își găsește reflectarea în conținutul unor înțelegeri de tipul tratatelor^[2].

Dacă în trecut, dreptul internațional era un drept cutumiar, începând cu secolele XIX-XX, tratatul capătă o importanță din ce în ce mai mare, în special după anul 1945, după crearea ONU. De

^[1] A se vedea și M. NIEMESCH, *Izvoarele dreptului internațional și ale dreptului Uniunii Europene*, Ed. Hamangiu, București, 2010, p. 118-146.

^[2] D. POPESCU, *Importanța tratatelor în societatea internațională contemporană*, în *Studii de drept românesc*, an 14(47), nr. 3-4 (iulie-decembrie)/2002, Ed. Academiei Române, București, p. 389; D. POPESCU, F. MAXIM, *Drept internațional public. Vol. II. Curs universitar*, Ed. Lumina Lex, București, 2012, p. 32 și urm.

altfel, Carta ONU, reprezintă primul tratat postbelic ce codifică principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Un moment de maximă importanță în evoluția tratatelor este acela al codificării dreptului tratatelor, acesta reprezentând transformarea regulilor cutumiare în reguli convenționale cuprinse într-o convenție cu caracter special. Rolul Convenției de la Viena asupra dreptului tratatelor adoptată în anul 1969 este de netăgăduit în evoluția domeniului analizat. Au urmat și alte convenții prin care s-a urmărit acoperirea acelor aspecte care nu au constituit obiectul Convenției din 1969 și anume: Convenția privind succesiunea statelor la tratate din anul 1978 și Convenția privind tratatele încheiate între state și organizațiile internaționale sau între acestea din anul 1986^[1].

În perioada interbelică, cu toate că existau nenumărate tratate internaționale (de exemplu, până în anul 1914 existau circa 8000 tratate în vigoare, iar în perioada interbelică au fost înregistrate la Secretariatul Ligii Națiunilor 4838 de tratate internaționale), domeniile dreptului internațional erau în continuare reglementate pe cale cutumiară, de exemplu, dreptul diplomatic și consular, dreptul mării etc.

Odată cu încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, asistăm la progresul codificării dreptului internațional, așa încât acesta devine preponderent convențional, iar cutuma începe să-și piardă din importanță.

În prezent, tratatul reprezintă cel mai sigur și important mijloc prin care statele lumii înțeleg să-și reglementeze relațiile reciproce. Față de cutumă, tratatul prezintă numeroase avantaje de ordin practic cum ar fi:

- caracterul scris;
- operativitate;
- precizie;
- posibilitatea stabilirii limitelor de aplicabilitate în timp și spațiu ș.a.

^[1] F. MAXIM, *Aspecte teoretice și practice privind tratatul*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 10.

Exprimarea acordului de voință al statelor, prin intermediul tratatului, este preferată datorită avantajelor pe care acest mijloc le prezintă. În primul rând, voința statelor cu privire la normele ce se stabilesc este exprimată în mod clar, fără echivoc, fiecare parte având o reprezentare precisă asupra drepturilor și obligațiilor sale. În al doilea rând, față de cutuma internațională care necesită o perioadă mai îndelungată de formare, tratatul prezintă avantajul adoptării rapide a normelor dreptului internațional. Datorită formei scrise care este obligatorie pentru încheierea sa, tratatul oferă posibilitatea folosirii ca mijloc de probă în eventualitatea ivirii unor litigii^[1].

Cu ajutorul tratatelor, statele își exprimă drepturile suverane și își manifestă în același timp, liberul consimțământ. Încheierea unor tratate presupune succesiunea mai multor operațiuni și etape, negociere, semnare, ratificare^[2]. Fiecare din aceste etape marchează voința comună a statelor semnatare, dar și exprimarea clară a atributului suveranității. Tratatul presupune concesiuni reciproce și, în final, drepturi și obligații în favoarea, respectiv sarcina fiecărei părți. Tratatul este rezultatul acordului de voință, liber exprimat de către părțile semnatare. Viciera consimțământului și încălcarea normelor imperative (*ius cogens*) atrag după sine lipsirea tratatului de forță juridică.

Liberul consimțământ, exprimarea liberă a acordului de voință de către fiecare stat, în toate momentele încheierii tratatului constituie criteriul fundamental al legalității^[3], al validității sale juridice. Calitatea de izvor de drept internațional o pot avea numai tratatele licite. Statul nu este ținut să aplice normele de drept consacrate într-un tratat încheiat cu nesocotirea voinței sale suverane, a dreptului imperativ internațional. Astfel de tratate sunt nule, conform dreptului internațional contemporan^[4].

[1] A. CIUCĂ, *Drept internațional public*, Ed. Fundației Axis, Iași, 2005, p. 35.

[2] Pentru detalii suplimentare, a se consulta D. POPESCU, F. MAXIM, *Drept internațional public. Vol. II. Curs universitar*, Ed. Lumina Lex, București, 2012, p. 38-47.

[3] E. CIONGARU, *The constitutional concepts of the reform treaty (the Lisbon treaty)*, op. cit., p. 4.

[4] GH. MOCA, *Drept internațional public*, Ed. Era, București, 1999, p. 29.

3.1.1. Definiția tratatului

În sens larg, trebuie să rezervăm denumirea de *tratat* tuturor actelor încheiate între membrii comunității internaționale și destinate a produce anumite efecte juridice^[1].

În doctrina românească, profesorul Gh. Moca definește tratatul ca fiind „orice acord între două sau mai multe subiecte de drept internațional, reglementat de dreptul internațional și destinat să producă efecte juridice.”^[2]

Conform art. 2 al Convenției de la Viena din anul 1969, asupra dreptului tratatelor prin *tratat* „se înțelege orice acord internațional încheiat în scris între state și reglementat de dreptul internațional, consemnat în unul sau mai multe instrumente conexe și indiferent de denumirea sa particulară.”^[3]

În prezent, art. 1 lit. a) din Legea nr. 590/2003^[4] definește tratatul ca fiind actul juridic, indiferent de denumire sau de formă, care consemnează în scris un acord la nivel de stat, la nivel guvernamental sau la nivel departamental, având scopul de a crea, de a modifica ori de a stinge drepturi și obligații juridice sau de altă natură, guvernate de dreptul internațional public și consemnat într-un instrument unic ori în două sau în mai multe instrumente conexe.

3.1.2. Observații esențiale. Trăsături

- ❑ Acordul internațional va fi recunoscut ca tratat, în funcție de situația juridică a părților semnatare. Deci, un acord internațional poate fi recunoscut ca tratat, numai dacă părțile semnatare sunt state ori alte subiecte de drept internațional, ca, de pildă organizațiile internaționale;
- ❑ Tratatul este reglementat de dreptul internațional;

[1] CH. ROUSSEAU, *Droit international publique*, tome I, *Introduction et sources*, 2, Paris, 1970, p. 63.

[2] GH. MOCA, *idem*, p. 411.

[3] A se vedea Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor.

[4] Legea nr. 590/2003 privind tratatele, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 23 din 12 ianuarie 2004.

- Tratatul este generator de efecte juridice, el creează drepturi și obligații pentru părțile semnatare.

3.1.3. Denumirea tratatelor

Tratatul reprezintă termenul generic prin care este desemnat orice acord internațional. Potrivit art. 2 din Convenția de la Viena din anul 1969, termenul „tratat” desemnează orice acord internațional „indiferent de denumirea sa internațională”.

Cel mai des întâlnite denumiri sunt acelea de tratat, convenție, acord internațional.

E. Satow analizează cu diferențieri și exemple optsprezece asemenea denumiri: tratat, convenție, acord, protocol, declarație, schimb de note, pact, constituție, cartă, statut, regulamente, concordat, articole adiționale, act, act general, act final, *modus vivendi*, compromis de arbitraj^[1].

Particularizări:

- I. Denumirea de *tratat* este dată de obicei, actelor prin care sunt reglementate domenii importante ale relațiilor internaționale politice (de exemplu, tratatele de pace, de prietenie, de arbitraj și conciliere) sau economice (de exemplu, de comerț și navigație);
- II. Prin *convenție*, se reglementează relațiile dintr-un domeniu special ca de exemplu, Convenția din anul 1936 de la Montreux privind regimul strâmtorilor Mării Negre sau Convenția de la Viena, din anul 1969 asupra dreptului tratatelor;
- III. *Statutul* este denumirea dată actelor prin care se constituie organizații sau organisme internaționale sau se stabilește un regim internațional (de exemplu, Statutul Dunării din anul 1921, Statutul CIJ din anul 1945);
- IV. *Protocolul* este o denumire aplicată documentelor accesorii la un tratat pentru a-l preciza, aplica, prelungi, completa, modifica. Poate fi și un act juridic de sine stătător ca de

^[1] E. SATOW, *Satow's Guide to Diplomatic Practice*, London, 1978, p. 239-263, citat de GH. MOCA în *op. cit.*, p. 413.

exemplu, Protocolul de la Geneva din anul 1925 pentru interzicerea folosirii gazelor asfixiante, toxice sau a mijloacelor bacteriologice; se denumesc protocoale și punctele de vedere privind dezbaterea unor conferințe sau privind constatarea schimbului sau depunerii instrumentelor de ratificare;

- V. „*Modus vivendi*” este actul care urmărește reglementarea provizorie a unor probleme încheiate de obicei cu intenția de a-l înlocui ulterior printr-un tratat sau printr-un acord pe o durată mai îndelungată^[1].

3.1.4. Concordatul-tratatul încheiat de Vatican

Statul Papal a luat ființă în secolul VIII, atunci când Papa pune stăpânire pe fostele structuri bizantine din Italia centrală și face din Roma centrul politic și religios al Bisericii Catolice. În anul 1870, trupele italiene au ocupat Roma și declară acest oraș capitala Italiei.

Statul Vatican ia ființă prin Tratatul de la Laterano din 11 februarie 1929 (devenit art. 7 al Constituției Italiene din anul 1947), când statul italian recunoaște Vaticanului proprietatea exclusivă și jurisdicția suverană asupra unui cartier din nord-vestul Romei. Se mai recunoaște caracterul neutru și inviolabil al acestui teritoriu, exercitarea dreptului de reprezentare diplomatică.

În prezent, Vaticanul reprezintă o entitate ce se manifestă în planul relațiilor internaționale, este subiect de drept internațional și are drepturi și obligații internaționale în domenii limitativ prevăzute. Vaticanul are relații diplomatice cu mai multe state ale lumii, printre care și România. Vaticanul încheie cu statele tratate internaționale care poartă denumirea de **concordat**, prin care se reglementează probleme cu caracter religios.

În final, precizăm că, potrivit art. 14 al Convenției de la Viena din anul 1961 privind relațiile diplomatice nunții papali sunt asimilați ambasadorilor, iar internunții – miniștrilor plenipotențieri.

[1] I. DIACONU, *Tratat de drept internațional public*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 103.

3.2. Clasificarea tratatelor

Profesor Raluca Miga-Beșteliu arată că, o problemă care se discută în doctrină este aceea dacă, orice tratat poate fi considerat ca izvor al dreptului internațional. Din acest punct de vedere, se face distincție între tratatele licite și tratatele ilicite. Toate tratatele licite sunt izvoare ale dreptului internațional, în timp ce tratatele ilicite nu pot fi invocate ca izvoare ale unor asemenea norme. Aceeași autoare arată că, sunt considerate ilicite acele tratate care contravin normelor imperative ale dreptului internațional (*ius cogens*) și cele care sunt lovite de nulitate, ca urmare a unor vicii de consimțământ^[1].

Apreciem că într-adevăr, doar tratatele licite pot să constituie izvor de drept internațional, altfel nici nu este posibil, căci am derogat de la principiile dreptului internațional. Referitor la clasificarea tratatelor, Charles Rousseau arată că, în realitate, doar două clasificări prezintă importanță, și anume: după un criteriu de ordin material se clasifică în tratate-contracte și tratate-legi, iar după un criteriu de ordin formal, în tratate bilaterale și tratate colective/unilaterale^[2].

Profesorul François Terré^[3] definea tratatele-contracte ca fiind acelea care tind să realizeze operații juridice între state (de exemplu, tratate de alianță, tratate comerciale etc.) și care au vocația să antreneze prestații reciproce în sarcina statelor contractante, în timp ce tratatele-legi sunt acelea care au ca obiect consacrarea regulilor juridice, ca urmare a conținutului identic al voinței părților semnatare.

Trebuie să arătăm că, în Convenția de la Viena din anul 1969, nu se face o clasificare a tratatelor.

Din practica internațională și ținând cont de trăsăturile esențiale și de obiectul de reglementare al tratatelor se poate contura o clasificare a acestora și anumite criterii de clasificare.

[1] R. MIGA-BEȘTELIU, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ed. All, București, 1997, p. 47.

[2] CH. ROUSSEAU, *op. cit.*, p. 68-69.

[3] FR. TERRÉ, *Introduction générale au droit*, 2^e éd., Dalloz, Paris, 1994, p. 156.

3.2.1. Criterii și moduri de clasificare propuse

A. După numărul de participanți:

- Tratatate bilaterale, încheiate de două subiecte de drept internațional;
- Tratatate multilaterale la care participă mai mult de două subiecte de drept internațional. Din această categorie fac parte tratatele cu vocație universală deschise participării oricărui stat. De exemplu, art. 4 din Carta ONU prevede că:
 1. pot deveni Membri ai Națiunilor Unite toate celelalte state iubitoare de pace care acceptă obligațiile din prezenta Cartă și care, după aprecierea Organizației, sunt capabile și dispuse să le îndeplinească.
 2. admiterea ca Membru al Națiunilor Unite a oricărui Stat care îndeplinește aceste condiții se va face printr-o hotărâre a Adunării Generale, la recomandarea Consiliului de Securitate^[1].

Tot din ultima categorie fac parte și tratatele multilaterale restrânse, de pildă Convenția Dunării. Regimul juridic actual al Dunării a fost stabilit prin Convenția încheiată la Belgrad în anul 1948.

Despre tratatele multilaterale sau colective (sau „uniunile”), profesorul François Terré^[2] arată că au tendința să stabilească reguli cu valoare generală, cu vocație universală. Aceste reguli pot avea ca singur obiect să ofere soluții conflictelor de legi care se produc, atunci când aceeași situație juridică comportă elemente care pot fi corelate cu sisteme de drept diferite (de exemplu, în cazul unui accident, atunci când fapta e comisă într-un stat și paguba este suferită de un alt stat).

Tratatul de aderare a României la Uniunea Europeană constituie un tratat internațional interstatal plurilateral, încheiat între statele membre ale Uniunii Europene, pe de o parte și România și Bulgaria,

[1] A se vedea Carta Națiunilor Unite.

[2] FR. TERRÉ, *ibidem*.

pe de altă parte, tratat care a fost încheiat în conformitate cu regulile dreptului internațional între subiecte de drept internațional^[1].

B. După termenul de valabilitate:

- Tratatate cu termen, cu aplicare limitată, de exemplu, Tratatul de la Paris instituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, tratat încheiat pe o perioadă de 50 de ani din momentul intrării în vigoare (1952);
- Tratatate fără termen și a căror ieșire din vigoare nu este ținută de o anumită dată, de pildă cele două Tratatate de la Roma, intrate în vigoare în anul 1958, instituind Comunitatea Economică Europeană (CEE) și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (EURATOM).

C. După criteriul obiectului:

- Tratatate politice, de exemplu Carta ONU;
- Tratatate economice, de exemplu Tratatul de la Roma instituind Comunitatea Economică Europeană (CEE);
- Tratatate de dreptul mediului, de pildă Convenția Nordică privind protecția mediului semnată la 19 februarie 1974 în cadrul Consiliului Nordic de către Danemarca, Finlanda, Norvegia și Suedia.

3.3. Părțile, Voința și Obiectul Tratatelor

Ca orice act juridic și tratatul trebuie să conțină anumite elemente esențiale, indispensabile convenției internaționale.

Părțile tratatului de drept internațional sunt subiectele dreptului internațional. S. Dreyfus arată că subiectul de drept este acela care are capacitatea de a fi titular de drepturi și a-și asuma obligații. Un subiect de drept internațional este acela reglementat prin norme ale

[1] I.M. ANGHEL, A. POPESCU, D. ȚÂNCU, *Tratatul de aderare a României la Uniunea Europeană*, în *DREPTUL mai presus de toate (ubi societas, ibi ius)*, Ed. Junimea, Iași, 2008, p. 213.